

۹۴۹۹۹

کپی‌رایت و نشر الکترونیکی

آقای سید محمدامین طالب شهرستانی
رئیس مجمع ناشران الکترونیک

با توجه به تازه بودن این‌گونه مباحث در کشور، شاید مفهوم نشر الکترونیکی قدری جای بحث و تأمل داشته باشد. اجازه می‌خواهم ابتدا مختصری در تعریف نشر الکترونیک سخن گویم و آن‌گاه به بحث اصلی خود بپردازم.

ما امروز نشر الکترونیکی را، به لحاظ شکل، برقراری ارتباط در دنیا به شکل آف لاین (Off-Line) و آن لاین (On-Line) می‌بینیم.

از جمله سیستم‌های On-Line، اینترنت، تابلوهای BBS و اعلانات و... است.

از سیستم‌های Off-Line، لوح‌های فشرده (CD Rom) است که به اشکال مختلف در کشور وجود دارد و همه کمابیش با آن‌ها آشنایی داریم. دیسک‌های معمولی را به عنوان نسل قبل می‌شناسید و DVD به عنوان مقوله جدید وارد بازار شده است. بحث کتاب‌های دیجیتالی و بحث انواع و اقسام «سازمان داده‌ها» (Data Organization) هم محصولاتی است که در این حوزه قرار دارند.

به لحاظ نوع رسانه می‌توان طبقه‌بندی زیر را ارائه کرد:
 کتاب الکترونیکی، مجله الکترونیکی، روزنامه‌های الکترونیکی.
 بحثی را که من دنبال خواهم کرد، عمدتاً به نشر الکترونیکی در قالب
 لوح‌های فشرده می‌پردازد.

در ابتدای بحث کپی‌رایت، بهتر است با طبقه‌بندی انواع تخلفات و
 جرائم در این بخش آشنا شویم. جرائم ممکن است به شکل استفاده غیر
 مجاز از تمام یا قسمتی از اطلاعات شکل بگیرد و یا ممکن است اصولاً
 کپی و یا نسخه غیرمجاز و تقلبی محصول تمام شده را به صورت غیر
 مجاز استفاده کنیم که این کار امروزه در کشور ما، حتی در روستاها، رواج
 دارد. ممکن است تخلف به شکل استفاده غیر مجاز از برنامه تولز
 (Tools: نرم‌افزارهایی که در ساخت و تکامل یک نرم‌افزار حضور دارند)
 شکل بگیرد.

برای توضیح بیشتر، طرح کلی سیستم تولید و توزیع یک رسانه نشر
 الکترونیکی را عرض می‌کنم:
 تولیدکننده نرم‌افزار: کسی است که نسخه اصلی یا نسخه مادر (نسخه
 اول) را تولید می‌کند.

تکثیرکننده نرم‌افزار: گروهی هستند که تکثیرکننده نرم‌افزار نسخه مادر
 هستند. روش‌های تکثیر در تمام دنیا به دو شکل Silver (کارخانه‌ای) یا
 Gold شکل می‌گیرد. در حال حاضر، در ایران، شش کارخانه تکثیر به
 روش Silver در حال کار و شروع به کار هستند که قدیمی‌ترین آن‌ها
 شرکت لاله کامپیوتر است. امروز تکثیر CD به روش Gold بسیار آسان
 شده است. با دستگاهی شبیه CD Rom، که اکثر شما با آن آشنا هستید،
 کپی کردن سی‌دی‌ها را با قیمتی کمتر از صد هزار تومان انجام می‌دهند و
 هر کس در پشت میز اداره یا خانه‌اش می‌تواند به سادگی آن را انجام دهد.
 توزیع‌کننده نرم‌افزار: ما با دو گروه توزیع‌کننده مواجه‌ایم:

توزیع‌کنندگان صرف و توزیع‌کنندگان انواع این‌گونه کالاها. عمده مشکل صنعت نشر الکترونیکی و نرم‌افزار کشور مربوط به این دو گروه است. با توجه به چرخه تصویب قوانین در کشورمان، نباید دنبال قانون جدید برویم، بلکه باید بکوشیم از قوانین موجود بیشترین استفاده ممکن را بکنیم. سه قانون مبنای اصلی کار ماست که در سخنرانی‌های قبلی به آنها اشاره شد: قانون سال ۱۳۴۸، قانون سال ۱۳۵۲، قانون سال ۱۳۷۹.

از نظر اصول، قانون سال ۱۳۷۹ نزدیکترین قانونی است که می‌توانیم از آن در بحث کپی‌رایت بهره‌برداری کنیم، اما مشکلاتی در اجرا شدن این قانون وجود دارد که به آنها اشاره می‌کنم:

ماده ۲ قانون به ثبت علائم و اختراعات اشاره می‌کند که بسیاری از مشکلات را به کمک آن می‌توانیم حل کنیم. کمیته حق اختراع در این قانون پیش‌بینی شده است. یکی از نمایندگان این کمیته، نماینده سازمان ثبت اسناد و املاک کشور است که در ضمن نماینده قوه قضائیه و نماینده شورای عالی انفورماتیک نیز هست. این قانون، علی‌رغم یک سال و چهار ماه که از تصویبش می‌گذرد، هنوز به حالت اجرایی در نیامده است. ما فقط معطل آئین‌نامه‌های اجرایی آن هستیم. ماده ۸ این قانون اشاره به ثبت نرم‌افزار می‌کند. قضیه ثبت را در داخل کشور خودمان باید به یک جایی برسانیم، زیرا لازمه هر حرکت جهانی ابتدا تمرین آن حرکت در داخل کشور خودمان است. ما قانون برای ثبت نرم‌افزار داریم؛ باید تأییدیه فنی شورای انفورماتیک گرفته شود. امروز بیش از ۳۵۰ نرم‌افزار تأییدیه شورای عالی انفورماتیک کشور را دارند اما از این به بعدش مسکوت است. قانون‌گذار اعلام کرده است که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و یا اداره کل ثبت شرکت‌ها باید این ثبت را انجام دهند. از طریق تشکل‌های صنفی این قضیه دنبال شده است ولی هیچ‌یک از این دو مرجع پاسخگوی این مسأله نیستند.

ماده ۹ این قانون شرط اقامه دعوی نقض حقوق را در محاکم، صدور تأییدیه فنی و تقاضاهای ثبت می‌داند.

در ماده ۱۲ قانون تشکیل نظام صنفی رایانه‌ای تحت نظر شورای عالی انفورماتیک پیش‌بینی شده است. این قانون در سال ۱۳۵۹ در کشور تصویب شده است. تقاضای تشکیل صنف ذی‌ربط داده شده است و اصولش را وزارت بازرگانی پذیرفته است. جلساتی با اتحادیه ماشین‌های اداری و اتحادیه ناشران و کتابفروشان، به عنوان اتحادیه مهمان، داشته‌ایم. در حال عضوگیری هستیم و امیدواریم با کمک وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی این کار سریع‌تر هویت اجرایی پیدا کند.

در ماده ۱۷ قانون، آیین‌نامه اجرایی عملاً معطل است. باید با هماهنگی وزارت ارشاد و وزارت دادگستری و نهایتاً تصویب هیأت وزیران این کار به سرانجام برسد. فرض را بر این می‌گذاریم که ما، به لحاظ قانون و دستورالعمل‌های اجرایی، مانعی نداریم. حال زمانی است که چرخه اجرا شکل گیرد. در کشورهایی مثل ما که هماهنگی‌های بین بخشی در دستگاه‌های اجرایی بسیار ضعیف است، علی‌الاصول، ما باید متخلف را شناسایی کنیم. این کار از طریق صنف بسیار آسان است و امروز ما بیش از ۲۰۰ گروه متخلف را شناسایی کرده‌ایم و باید، از نظر قضایی کار را محکم‌پسند و تأمین دلیل کنیم. اما در بخش تأمین دلیل مشکل داریم. کاری است شبیه به مبارزه با مواد مخدر؛ کار پلیسی می‌خواهد؛ کارآگاهی می‌خواهد؛ کمین می‌خواهد؛ تأمین و مراقبت می‌خواهد. باید وقتی متخلف را گرفت، نگاهش داری و مستندسازی کنی، وگرنه ممکن است بدهکار بیرون بیایی و «نایافته‌دم، دو گوش گم کرده» شوی. بعد مسأله شکایت حقوقی است که چرخه رسیدگی بسیار طولانی است و باید راهکاری را برای آن اندیشید. الان بیش از ۲۷ پرونده حقوقی در کشور تشکیل شده است و متأسفانه زمان‌های بالای

یک سال و یک سال و نیم را طی کرده و هنوز اوایل کار است. بعد از آن بحث آخذ رأی است و اجرای حکم. مشکل قضات تخصصی و کارشناسان رسمی دادگستری - که در باره نرم‌افزار شناخت کافی داشته باشند - نیز داریم. وقتی در تهران این مشکلات مطرح است، وای به حال شهرستان‌های ما.

در مقوله شناسایی، متخلف، یا تکثیرکننده غیر مجاز است یا توزیع‌کننده غیر مجاز. این توزیع غیر مجاز یا در مغازه اتفاق می‌افتد یا به طور سیار یا در قالب ویزیتوری. در بحث تأمین دلیل، از آن جا که روزهای اول این کار صورت مخفیانه داشت و خیلی‌ها عمل کردند و اتفاقی هم رخ نداد، اکنون عرضه علنی شده است. حتی کتابچه (Booklet)‌ها و بروشورهای سی‌دی‌ها هم دارد چاپ می‌شود، کپی رنگی می‌شود و پشت و پترین مغازه‌ها چیده می‌شود؛ و این ناشی از عدم هماهنگی بین بخش‌های دولتی است که این قضیه را نتوانسته‌اند به درستی مدیریت کنند و یا از قوانین موجود بهره‌برداری مثبت کنند. اگر پلیس ۱۱۰ در این قضیه حضور داشته باشد، قطعاً مسأله سمت و سویی دیگر خواهد گرفت. خوشبختانه، به شکل غیر رسمی، هشت جلسه با نیروی انتظامی داشته‌ایم و برنامه اجرایی این کار تعریف شده و امیدواریم از دو ماه آینده پلیس ۱۱۰ در این قضیه دخالت اجرایی کند. در باره شکایت حقوقی تلاش کردیم که شعبه‌ای خاص در مجتمع امام خمینی (ره) به این کار اختصاص یابد. بخشنامه صادر شده است و از قاضی آن شعبه خواسته شده که موضوع را به کارشناس رسمی کتاب، نرم‌افزار، عکس، فیلم و صوت احاله کند. تلاش می‌کنیم در این زمینه به وحدت رویه برسیم. چه کار باید کرد؟

۱) وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، به عنوان مسؤؤل اصلی، باید نقش هماهنگ‌کننده بین بخش‌های مختلف دولتی را بسیار جدی

- ایفا کند. مشابه این همایش را دو ماه قبل در نمایشگاهی که در همین مجموعه برپا بود برگزار کردیم و آنجا آرزو کردیم که ای کاش وزارت ارشاد، دو ماه بعد که نمایشگاه کتاب برگزار می‌شود، آیین‌نامه لازم را تصویب کرده باشد و بتواند دنبال این کار باشد.
- (۲) دومین بحث، به وجود آمدن ساختار تشکیلاتی مناسب در وزارت ارشاد است. نمی‌شود رسیدگی به مسائل نشر الکترونیکی جزئی از وظایف یک اداره کل باشد؛ حتماً در حد یک معاونت باید در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هویت پیدا کند و گرنه وظایف سنگین این حوزه نمی‌تواند جوابگو باشد.
- (۳) تشکیلات مورد بحث کمک مؤثر به این نظام است برای تشکیل نظام صنفی رایانه‌ای. ما در دو قدمی تشکیل این نظام ایستاده‌ایم و با حمایتی اندک این کار شدنی است.
- (۴) تکلیف ثبت قانون نرم‌افزار باید روشن شود، که در دو جلسه قابل تصمیم‌گیری است.
- (۵) پنجم تعیین تکلیف ثبت علائم و اختراعات و شروع به کار کمیته حق اختراع است.
- (۶) ششم، بحث پیگیری و تشکیل جلسات هماهنگی با نیروی انتظامی است تا این کار بتواند با قوت بیشتر ادامه پیدا کند.
- (۷) پیگیری تشکیل جلسات هماهنگی با مسوولان قوه قضائیه در جهت کوتاه کردن مدت دادرسی است.
- (۸) هماهنگی با نیروی انتظامی و قوه قضائیه و شورای عالی انفورماتیک، به عنوان یک کمیته حقوقی کپی‌رایت در این زمینه است.
- (۹) تکمیل ثبت نام کلیه تولیدکنندگان در حوزه نشر الکترونیکی است.
- (۱۰) تعیین نظام توزیع صنفی برای برخورد با اصلی‌ترین مشکل این صنف که کپی CD به صورت Gold است.

۱۱) فعال کردن کمیته حل اختلاف و دادرسی موضوع حقوق معنوی و مادی در وزارت ارشاد اسلامی و صنف ذی‌ربط با حضور کارشناس شورای عالی انفورماتیک است.

۱۲) بررسی سایر قوانین اجتماعی و روزآمد کردن آنهاست. می‌دانید که صنعت IT و نرم‌افزار جدیدترین تکنولوژی در دنیاست. مسائل ما به این شکل ثابت نمی‌ماند؛ سه ماه دیگر، چهار ماه دیگر شکل مسائل عوض می‌شود و باید روش‌های مناسب هر دوره را به کار برد.

توضیح (از دکتر میرحسینی): آقای شهرستانی اشاره داشتند به آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای. این قانون در سال ۱۳۷۹ تصویب شد. مدیران جدید سازمان ثبت، که از حدود دو سال و نیم قبل در این سازمان مشغول هستند، در جریان تصویب این قانون نبودند. من خودم این قانون را خوانده‌ام؛ خیلی ایراد دارد، حتی ایرادهای ابتدایی؛ به عنوان مثال، همان جا که شما اشاره کردید که در این قانون یک کمیته اختراع پیش‌بینی شده است، اگر نرم‌افزار رایانه‌ای جنبه اختراع داشته باشد. همان‌طور که ملاحظه کردید، در قانون آمده که باید ثبت اختراع در «اداره کل ثبت شرکت‌ها» انجام شود، در صورتی که اختراع در اداره ثبت شرکت‌ها ثبت نمی‌شود، بلکه در اداره مالکیت صنعتی ثبت می‌شود. ما اصلاً در جریان تصویب آیین‌نامه اجرایی این قانون نیستیم، حتی تا الآن هم یک نماینده از ما نخواستند.